

EVRENSEL SOKAK ÇOCUK OYUNLARI: PIETER BRUEGEL’İN “ÇOCUKLARIN OYUNLARI” ESERİ ÜZERİNE

Emre ŞEN¹
Birsen KÜPELİ²

¹Dr. Öğretim Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü, sen_emre(at)msn.com ORCID: 0000-0001-5016-6461

²Yüksek Lisans Öğrencisi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sanat ve Tasarım Bölümü, kupelisen(at)hotmail.com

Şen, Emre ve Birsen Küpeli. “Evrensel Sokak Çocuk Oyunları: Pieter Bruegel’in ‘Çocukların Oyunları’ Eseri Üzerine”. ulakbilge, 45 (2020 Şubat): s. 200-213. doi: 10.7816/ulakbilge-08-45-07

Öz

“Çocuk Oyunları”, 16. yüzyıl Hollanda’sının gündelik hayatından seçilip Pieter Bruegel’in fırçası ile ölümsüzleştirilen masal tadında bir resimdir. Resim sanatında çocuk teması esas alındığında akla ilk gelen isim, hiç kuşkusuz Bruegel’dir. Bu çalışma sunduğu oyun çeşitliliği ve bu oyunların tamamını aynı sahne içinde toplaması ve çağının kültürünü yansıtmaya yönüyle oldukça önemli bir eserdir. Yapıtın çarpıcı güzelliği ve özgünlüğü doğal düzenin çocukların oyunlarında yeniden anlatılmasıdır. Sanatçı düzen ve hiyerarşiyi kendi bakış açısıyla resmetmiştir. Halkın günlük yaşantısını ve günümüze kadar gelen evrensel çocuk oyunlarını tiyatral bir dille anlatması, sunduğu oyun çeşitliliği, bu oyunların tamamını aynı sahne içinde toplaması yönüyle izleyicisini içine çeken bu yapıtta, gelenekler Bruegel’in dehasıyla birleşince resim sanatına bir şaheser daha eklenmiştir. Bu çalışmada yapıt üzerindeki elemanlar ve sembollerden yararlanılarak, dönem yaşamı ve resme konu olan günlük yaşam unsurları incelenmiş, kıyafetler, kullanılan aksesuarlar, mekanlar gibi unsurlardan yorumlamalar yapılmıştır. Bruegel’in yaşadığı dönemin sosyoekonomik yapısı da göz ardı edilmeden yapıt çözümlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Evrensel, gelenek, Bruegel, Çocuk Oyunları, resim

Makale Bilgisi
Geliş: 20 Ekim 2019

Düzeltilme: 19 Kasım 2019

Kabul: 13 Aralık 2019

Giriş

Sanatçı toplumun önde gideni, öncüsü, vazgeçilmezi, yol göstericisidir. Bu anlamda sanatçılar içinde yaşadığı toplumu inceleyen, gözlemleyip anlamlar yükleyen, soyut düşünebilen, problemlere çözüm üreten kişilerdir. Sanat eserleri de çoğu zaman görünmeyeni gösteren, üzerinde düşünülüp yorum yapmaya imkân sağlayan ve gelecek nesillere bırakılacak büyük miraslardır. Sanatta oyun oynayan çocukları betimleme geleneği oldukça eskiye dayanmaktadır. Antik Yunan ve Roma dünyasında, Orta Çağ Avrupa sanatında bu tür betimlemelere yer verilmiştir. Tarihin farklı anlarında ve farklı coğrafyalarda, kadın ve erkeklere toplumun yüklediği farklı roller vardır. Tablomuzda da toplumsal cinsiyet rollerinin evrenselliğini yansıtan oyunlarla karşılaşmaktayız. Çocukların mutlu dünyasını anlatan bu resim, aynı zamanda bir çocuğun hayal gücünün ne olabileceği ve hayata küçük bir sunumdur. Bir ülke kültürü, sanat eserinde kendi somut biçimini bulur. Bu bakımdan sanat eserleri, ulusların düşün hayatının görünür anıtları olduğu gibi, bir ülkede yaşayan toplum varlığının da inkâr edilemez delilleridir. Sanat eserinin incelenmesi hem genişliğine hem derinliğine bir araştırma gerektirmektedir (Turani, 1999: 127). Gombrich'in "Sanatın Öyküsü" isimli kitabında köy ortamında yaşayan insanların huyları nasıl ise öyle davrandıkları yazılıdır. Onlar Hilliard'ın centilmeni gibi doğal olmayan bir kişiliğe pek bürünmezler. Bu nedenle oyun yazarları ve sanatçılar, insanların davranışlarını açığa çıkarmak istedikleri zaman, genellikle kişilerini bu kesimden seçmişlerdir. Bazı taşralı insanları bir eğlence figürü olarak görmek o dönemin alışkanlığı olmuştur (Gombrich, 2004: 381-382). Geçmiş hakkındaki bilgilerimiz her zaman eksikliklerle dolu kalacak, geçmişe bakış tarzımızı değiştirebilecek ve ortaya çıkarılmayı bekleyen yeni gerçekler daima var olacaktır (Gombrich, 1994: 626).

Eserin Flemenkçe adı De Kinderspelen-Khinderspellen'dir. 16. yüzyıl Flaman Okulu temsilcisi Pieter Bruegel, 90'dan fazla çocuk oyununu ve 230'dan fazla çocuğu aynı tabloda resmederek büyük bir ilke imza atmıştır. Çocuk oyunları üzerinden yetişkin dünyasıyla alay edilen yenilikçi ve cesur tabloda neşe, canlılık, mizah, enerji ve hayat var. Tüm yetişkinlerin hareketleri çocuklarda yankı bulmaktadır. Hollanda'da dini zulümlerin ve salgınların yaygın olduğu bir dönemde yapılan bu tablo aptal ve budala dünyanın alegorilerini gösterir. Aynı zamanda yetişkin dünyasına girmek isteyen çocuklar için öğrenme pasajları mevcuttur. Her çocuk kendi dünyasında ve masasında bir kahramandır. Çocuk daldan dala konar, koşar ve yorulur. Bilgiye aç ve açıktır. Öğrenmeye güdülenmiştir. Yaşamdan yana bir güzellikten bahsedildiği yerde; çocukluğa dair bir iz mutlaka vardır. Çocukluk kültürüne ve tarihsel dönemlere göre değişiklikler göstermektedir (Yapıcı, 2004: 12).

Pieter Bruegel (1525-1569)

Yaşlı Bruegel, Köylü Bruegel veya Baba Bruegel olarak da bilinir. Yapıtlarında köylüleri çok iyi betimlediği için kendisine Köylü Bruegel lakabı verilmiş olan sanatçı 1525 yılında Hollanda Kuzey Brabant'ta doğmuş, 1569'da Belçika'nın Brüksel şehrinde ölmüştür. Bruegel'in yaşadığı dönem, Katolik ve Protestanlar arası çatışmaların çok yoğun yaşandığı, veba salgınları yüzünden binlerce insanın öldüğü oldukça karışık ve tehlikeli bir dönemdir (Hagen, 2000: 7). Şehirdeki asayişin muhbirlerin insafına kaldığı, peş peşe Protestan kitle kıyımlarına sahne olan bu dönemin, ressamın imgelemi üzerindeki etkisini tahmin etmek güç değildir. Bruegel genelde kalabalık, kimi irkiltici olmak üzere, kaotik sahnelerin egemen olduğu, gündelik yaşamdan izler taşıyan yoğun kompozisyonlu tablolar gerçekleştirmiştir. Resimlerinde mekân olarak Felemenk şehir ve kırsalını kullanmış, özellikle taşra yaşamına ilişkin pek çok ipucu veren örnekler oluşturmuştur (Yıldırım, 2005: 167). İtalyan Rönesansını iyi bilen ve bu özelliğine Kuzey'e özgü ahlaki değer de yükleyen ressamın eserlerinde, aç gözlülüğün, zinanın ve oburluğun eleştirildiği görülür. Bruegel, Kuzey Avrupa'da günlük yaşam resminin temelini atılmasını ve gelişmesini sağlamıştır. Alpers'e göre Bruegel'in tabloları ahlaki mesajlarının yanında aslında dönemin köylü yaşantısının belli bir anını gayet açık bir şekilde gözler önüne seren betimleyici etnografik belgelerdir de (Alpers, 1972: 163-176). Sanatçının resimlerinde 17. yüzyıl Hollanda toplumunun siyasi, kültürel ve sosyal yapısı açıkça görülmektedir. Sanatçı politik düzensizlikler, Flaman dinsel çelişkilerinin çok olduğu ve kuzey sanatının güçlü İtalyan etkisinde olduğu bir dönemde yaşamıştır. Sanatının en olgun ve verimli çağında, yaşamının son yıllarında, çevresinde yalnız savaş, açlık ve sefalet gördü. Fransa'ya karşı büyük savaş (1556-1559), Hollanda ve Belçika'nın özgürlük mücadeleleri (sanatçının ölümünden bir yıl önce başladı) "Reform" un getirdiği karışıklıklar, ideolojik çatışmalar ve en sonunda yedi Hollanda eyaletinin ayaklanması birbirini izledi. Bruegel geleneksel konulara insani bir ruh getirmesi ve cesurca yeni resim konuları yaratmasıyla çağının daima ötesinde oldu (<http://sinefilmanifesto.blogspot.com/2015/08/kuzey-ronesansnn-devrimci-humanisti.html>).

Sürrealizm, İzlenimcilik, Dışavurumculuk gibi birçok modern ve post modern sanat anlayışını yüzyıllar

öncesinden haber veren Bruegel sanat yaşamı boyunca büyük bir devrime imza atarak kendinden sonraki resim sanatını kalıcı olarak değiştirmiştir. Kuzey Avrupa resim sanatına özgü doğa gözlemi, eleştirel bakış, topluma dair konular ve detaycı anlatım, Bruegel'in resimlerinin belirgin yapısını oluşturur. Sanatsal çıkarlardan daima bağımsız oldu. Sanatçının, resimlerinde insan ve insana dair olan toplumsal düzen içinde yaşanan olayları değiştirmeden ya da idealize etmeden, olduğu gibi iyi ve kötü yanlarıyla aktarmayı tercih ettiği görülür. Bu nedenle resimlerinin konusu çoğunlukla günlük hayattan alınmış sahneler; kahramanlar ise sıradan insanlar olmuştur. Eserlerindeki hayal zenginliği, derin insan sevgisi, onun hümanizma dünyası ile yakından ilgili olduğunu gösteriyor. Döneminin sanatçıları gibi dini resimler yapmak yerine günlük hayatı ve köylüleri resmettiği için "Köylü" lakabı takılan Bruegel, Rönesansı incelese de hiçbir zaman onun gibi ideal güzellik peşinde koşmaz (Hugues, 1967: 15-16).

Bu neşeli, ama asla basit olmayan resimlerle, Bruegel sanata, kendisinden sonra gelen Flaman ressam kuşaklarının tam anlamıyla keşfedecekleri, yeni bir alan kazandırdı (Gombrich, 1994: 383). Bu geleneğin bazı Orta Çağ minyatürlerine dek uzandığını, sonradan Bruegel tarafından benimsendiğini ve bu sanatçının bir ressam olarak yeteneğini ve insan doğası hakkındaki bilgisini, köy yaşamından alınmış nükteli sahnelerde ortaya koyduğunu biliyoruz (Gombrich, 1994: 428). Halkını o kadar iyi anlar ve resmeder ki ondan bir traji-komedi ozan olarak bahsedilir. Bruegel'in bu alegorik anlatımlarının özünü tüm öteki günahların teması olan cahillik teması oluşturmaktadır. Resimlerinde bu kaderlerine boyun eğen cahil ve budala insanlarla alay etmektedir. Sanatçının 1551-1555 yılları arasında Rönesansı incelemek için İtalya gezisine çıktığı bilinmektedir. "İtalya'dan vatanına dönerken Alpler üzerinden geçtiği sırada olağanüstü güzellikte manzara resimleri yapmıştır; o kadar ki, Bruegel'in Alpleri geçerken gördüğü bütün tepe ve kayalıkları yutup içine sindirdiği ve vatanına döndükten sonra bunları tekrar ve panolar halinde tuval üzerine adeta çıkardığı söylenebilir. Şartlar ne olursa olsun böylesine derin bir tabiat aşkıyla yanıp tutuşmuş bir sanatçıdır" (Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi Yayınları 1969: 1).

1555 yılında Coeck ile ortak çalışmaları sonucunda Bruegel'in manzara gravürleri yapmaya başladığı bilinmektedir. Bruegel, hem konu seçimi hem de anlatım biçimi olarak yaşamın gerçeklerini olduğu gibi gösteren bir tutum ortaya koyarak toplumsal gerçekçi yaklaşımın da kapılarını aralamıştır. Bruegel'in resimlerindeki kahramanlar sakatlar, hastalar, yoksullar, köylüler, çocuklar olmuş, bu figürler düğün, bayram, eğlence, oyun gibi yaşama dair genel uğraşlar içinde betimlenmiştir. Sanatçı, çağının toplumsal yapısını kimi zaman eleştirel bir dille kimi zaman da anlatımcı bir tavırla ele almıştır. Bruegel'in dönemin Flaman halkının yerel yaşamından kesitler verdiği ve gerçekçi gözleme dayanan yapı içinde şekillendirdiği resimleri belge niteliği taşımaktadır. Aldous Huxley onun için "Bir antropolog ve toplumsal bir filozof" demiştir (Şentürk, 2012: 21). Bir Pieter Bruegel resmiyle karşılaştığımızda önce yüzümüzde bir gülümseme belirir. Resmi incelemeye başladığımızda tebessüm, yerini şaşkınlığa bırakır. Döneminin resimlerinde görmeye alıştığımız güzel prens ve prenseslerin yerini ablak suratlı köylüler; kahramanların yerini körler, dilenciler almıştır (Canko, 2013: 62).

Çocuk Oyunları Tablosu

Konumuz gereği bizi en çok ilgilendireni, neredeyse aynı çocuk oyunları ile büyüdüğümüzü anımsatan "Çocuk Oyunları" adlı tablosudur. "Çocuk Oyunları" 16. yüzyılın en büyük Flaman ressamı Pieter Bruegel'in 1560 yılında yapmış olduğu 118x161 cm ölçülerinde ahşap pano üzerine yağlı boya bir tablosudur (Resim 1).

"Çocuk Oyunları" tablosu Viyana Sanat Tarihi Müzesinin (Kunsthistorisches Museum) 10 numaralı odasında yine Bruegel'e ait ünlü "Babil Kulesi" adlı yapıtıyla yan yana sergilenmektedir. 1600 yılı civarında tablodan ilk defa, tüm çocuk oyunlarından oluşan diğer bir parça olarak söz edilmiş, sonra tablonun ismi "Die Kinderspiele" olarak kalmıştır (Sellink, 2009). ("Bruegel'in bu resminde, çocuk yetişkin demektir ve bunu gizlemek için hiçbir çaba harcamamıştır: bunlar sadece boylarının kısalığından ve elbiselerinden dolayı çocuktur. Resmi oluşturan yüzlerce çocuk arasından, bir tanesinin yüzünde bile vücudun zevk ve keyif ifadesi görülüyor. Bu yetişkinler, sanki görünmez bir el tarafından hareketlenen birer kukla gibi duruyorlar. Bu bir çocukluğun değil, çılgınlığın panoraması. Beş tanesi birinin saçını çekerken ve sinek öldürürken, normal çocuklardan daha vahşice davranıyorlar. Resimdeki sahne Piero Della Francesca ve Sebastiano Serlio'nun stilinden ve İtalyan şehirlerinin peyzajından (Sellink, 2009: 28).

etkilenilerek yapılmıştır"

Resim 1: Pierre Bruegel-Çocukların Oyunları- 118 x161 –Tahta Panel Üzerine Yağlı Boya – 1560

“Orta Çağda çocuk, minyatür bir yetişkin olarak görülüyordu. O dönemde, doğum ve bebek ölüm oranları çok yüksek olduğu için, altı yaşından küçükler, ailenin bir üyesi gibi dahi görülüyordu. Orta Çağ çocukluk anlayışı, Hristiyanlığın “insanın günahkâr olarak doğduğu” savı üzerinde biçimlenmişti. 17. yüzyıl filozofu John Locke (Locke, 1992: 86) “insan doğduğu anda boş bir levha gibidir” diyerek bu savı sarsmıştı (Yapıcı ve Yapıcı, 2004: 8).

Tablonun Resimsel Anlamda Analizi

Bruegel bu tablosunda sanki bizi ortak bir saflığa davet etmektedir. Resmi izleyenler orta yükseklikten bir meydana bakar. Ana caddedeki ufuk çizgisi çocuklar için sonsuz oyunların olduğu izlenimini vererek arka plana doğru açılıyor. Kent meydanı iki yolun kesişiminden oluşmuş. İzleyicinin, resmin genelini görebilmesi için resimden uzaklaşması gerekirken, ayrıntıları fark edebilmesi için ise çok yakından bakması gerekir (Çelik, 2012). Aslında ressam, çocukların daha rahat oynaması için boş bir şehir hayal etmiş olabilir. Geniş açı objektifle kuşbakışı, üç boyutlu görmüş her şeyi. Kendine has bir kompozisyon kurmuş. Her ne kadar öyle bir görüntü vermek istese de açık, orta, koyu değerleri kullanmak suretiyle inanılmaz bir istif ve yerleştirme örneği vermiş. Orta tonların ağırlıkta olduğu resimde, sıcak soğuk dengesi olağanüstü başarılı gösterilmiştir. Resmin yapıldığı dönemin teknolojik imkânlarını düşünecek olursak, renklerin bu kadar çeşitli ve valör değerlerinin bu kadar zengin olması muhteşem. Mucize gibi az renkle çok renklilik sağlanmış. Motiflerin çeşitliliğine rağmen, kahverengi ve bej bir zemin üzerine yerel renklerin uyum içinde yerleştirilmesiyle gerçekleştirilmiş fonlarla bir birlik sağlanır. Bu kompozisyonda çok yukarılarda yer alan ufuk, ayrıntı öğelerinin kaynaştığı geniş bir alan oluşturur. Ayrıntıların zenginliği bakışların sağa sola yönelip dağılmasına yol açar. Renkli kitlelerle mekânın dinamizmi arasındaki ilişki büyük bir derinliği gözler önüne serer. Resimde atmosferik ve gerçek bir perspektif var. Resme sıcak renkler hakim. Soğuk mekânı dağıtarak resmi dengelemiş. Renk karşıtlıkları ve diyagonal çizgiler var. Öndeki yolun yataylığı ve resimdeki kalabalık binanın oluşturulmasıyla dengelenmiş. Yatay ve düşey zıtlıklar mevcut. Buradaki düz çizgiler karakterlerin özgür hareketleriyle bir karşıtlık yaratmış durumda. Temiz karşıtlıklar kurarak, aktörlerin hareketlerine bir özgürlük katmış. Tekrar edilen oyunlarla ritim sağlanmış. Yuvarlaklar var, çizgiler var. Bina ve doğa gibi karşıtlıklar var. Resim her türlü oyunu oynayan çocuklardan oluşan bir kalabalık sunar izleyiciye. Her detay ayrıntılı bir analiz sağlayacak türdedir. Belirsiz hisler, çılgınlıklar ve yaramaz çocuklardan oluşan genel bir atmosfer var, hümanizma var. Gotik tarzın etkilerinin hissedildiği resim, biçimsel ve mekânsal entegrasyonun yanı sıra atmosferik etkilerin yüksek olduğu bir eserdir. Figür ve peyzajın bir arada kullanıldığı resim Leonardo da Vinci'nin “La Jaconde” isimli tablosunu hatırlatır. Leonardo da figür ve peyzajı bu eserinde birlikte kullanmıştır (Resim-2).

Resim 2: Leonardo da Vinci- Mona Lisa - La Joconde -1503-1507 / 1519-77 cm × 53 cm (30 in× 21 in)

Gelenekler Doğrultusunda Evrensel Sokak Çocuk Oyunları

Resimde yer alan çocukların hepsi tek tek veya grup halinde oynamaktadırlar. Oyun dışında kalıp bekleyen ya da oynamadan sadece seyreden hiçbir çocuk yoktur. Resimdeki oyunlar; beceri oyunları, kurallı oyunlar ve rol yapma oyunları olmak üzere üç grupta toplanabilir. Tabloda yer alan oyuncaklar ise; topaç, tahta at, bebek, fırıldak gibi oyuncaklarla ve oyuncak haline getirilmiş fiçılar, fiçı çemberleri, tahta sopalardır. Amerikalı sanat eleştirmeni Sandra Hindman (2004), tablo için şöyle demektedir: "Bazı eleştirmenler resmin, çocuk oyunlarının görsel bir ansiklopedisi olduğunu ileri sürmüşler, bazıları da resimdeki belirli çocuk oyunlarının mevsimleri temsil ettiğini söylemişlerdir. Ancak resimde çok fazla mesaj ve anlam vardır." (Çelik, 2012). <https://argoscelik.blogspot.com/2012/01/cocuk-oyunlar-bir-bilmece-mi.html>

Resmin, insanlığın budalalığını temsil ettiğini düşünen Gibson, resme baktığında hümanist bilgin Erasmus'un (1466-1536) "Deliliğe Övgü" adlı yapıtında gökyüzündeki Tanrılara katılan Deliliğin aşağıya bakıp sahneyi gördüğünde attığı çılgılığı ve şu sözlerini anımsadığını belirtir: "Aman Tanrım, ne soytarılık, tam bir deliler kargaşası" (Canko, 2013: 60. Bazı eleştirmenler genellikle ilkbaharın simge olarak kullanıldığını ve insanoğlunun çocukluk çağının betimlendiğini söylese de "Çocuk Oyunları" tablosunda Yaz Gündönümü şenliğinde oynanan oyunların çoğunun evlilikle bağlantılı olduğu görülür.

Yaz ve kış mevsimleri arasındaki çatışmanın yansıdığı oyunlar halat çekme oyunu, birdirbir (Resim 4) ve saç çekme (Resim 3) oyunlarıdır. Tabloda mevsimin Yaz olduğu görülüyor. Haziran ayı olabilir. Orta Çağda insanların çoğu Haziran'da evleniyorlardı. Çünkü senelik banyolarını Mayıs ayında yapıyorlardı ve böylece Haziran'da çok kötü kokmuyorlardı. Gelinler vücutlarından çıkan kokuyu bastırmak için üzerlerinde çiçek taşıyorlardı. Banyolar içi sıcak suyla doldurulmuş büyük bir fiçidan meydana geliyordu. Resimde çocukların büyük zevkle oynadığı fiçılar bunlar olabilir.

Resim 3: Saç Çekme-Detay

Resim 4: Halat Çekme ve Birdirbir -Detay

Yıkanma sırası ilk önce erkeğin, sonra oğulların ve diğer erkeklerin; sonra kadınlar, sonra çocuklar ve en son olarak da bebekler aynı suda yıkanıyordu. İngilizcedeki “banyo suyuyla birlikte bebeği de atmayın” deyimini buradan gelmektedir (Donald, 1988: 43). İkinci olarak resmin (Resim 1) sol üst köşesinde yer alan peyzajdaki yemyeşil ve gür bitki örtüsü ile canlı ışık ve suda yüzen çocuklar, mevsimin yaz olduğu savını güçlendirmektedir. Arka plandaki kule, Anvers Katedrali olabilir. Şehir de büyük ihtimalle Anvers’tir. Sol planda resme derinlik vermek için şehri kurma planı. Şehrin bütün evlerinde dik çatıları görmemiz Kuzey Avrupa iklim yapısıyla bağlantılı olabilir. Resmin ortasında önemli bir yer kaplayan büyük bina (Resim 1) bir otoriteyi temsil etmektedir. Her zaman her yerde tetikte olan gözler olacaktır. Yetişkinlerin yokluğunda da şiddet izlenebilir. Büyük bir olasılıkla bir kilise veya belediye binası veya sembolize din eğitimi veren bir bina da olabilir. O dönem Avrupa’da insanın hiçbir kıymeti yoktu. Eğitim tamamen kiliseye bağlıydı ve çoğu bilgi de kilise tarafından engelleniyordu. Cahilliğin sebeplerinden birisi de budur. Cennetten yerler satılıyor, papazlar çeşitli menfaatler karşılığında günahları affedebiliyorlardı (Donald, 1988: 59).

Kumar, tahmin ve şans oyunları kilise tarafından yasaklanmış oyunlardır fakat resimde bu oyunları görebiliyoruz. Çelişkili bir durum var ortada. Binanın sol yanındaki kale görünümü de yine bize bir koruma, güvenlik ve savunma simgesi olarak dönmektedir. Çocuklar tamamen yetişkin gözlerden azat değildir o halde. Bir otorite tarafından kontrol edilmekteler... Oysa çocuklar otorite istemedikleri için oyun oynuyorlar. Her durumda çocuklar yetişkinlerin izni dâhilinde oyun oynamaktalar. Kaybolma ihtimalleri yok, kendi başlarına bırakılmış değiller, ama yetişkinlerin otoritesi ve yetkisi de tabloda görünmemektedir.

Resim 5: Yaşlı Pieter Bruegel, Çocuk Oyunları (116x161 cm.), 1560, Kunsthistorisches Museum, Viyana

Doğa, çocuklar için güvenli bir alan olarak önemini koruyor. Ağaca tırmanan çocuk gücünü deniyor (Resim 5). Çimlerin üzerinde takla atan çocuklar var. Bu çocuklar cezalı da olabilir (Oyunu kaybeden çocuklara verilen cezalar arasında takla atma da vardır). Çocuklar bariyer üzerinde oynarken yolculuğu taklit ediyorlar (Resim 5). Çocukların sınırları var gibi yasak alanlar ve sınırı görünen bir çizgi. Kentin sınırları olabilir. Eskiden çocuklar için kullanılmak üzere imal edilmiş oyuncaklar yok denecek kadar azdı. Daha çok birdirbir, saklambaç, körebe gibi oyunlar oynanırdı. Çocuklar için merak konusu olan şeyler yetişkinlere itici gelebilir. Sol üst köşede erkek çocuklardan biri duvar dibinde idrarını yaparken, küçük bir kız onun anatomisi uzuvlarından birini keşfetmek ve idrar akışını görmek için onu izlemektedir (Resim 5). Masum cehalet de denebilir buna. Aynı pozisyonda küçük bir kız olsaydı çok ayıplanırdı. Bu detayın verilmesi izleyiciyi güldürmek amacıyla olabilir. Duvarın sınırları var ve orada hiçbir çocuk yok gibi yasaklanmış bir alan olabilir. "Tuvaletle henüz tanışmayan Avrupa'da lazımlıkları sokağa boşaltma adeti 17. yüzyıla kadar sürdü. Sokağa boşaltılan pisliklere basılmaması için tüy dikilirdi. Tüy dikmek deyiimi buradan gelir" Yetişkinlerin çocuklar için sakıncalı gördüğü oyunlar arasında bir diğeri de tablonun alt tarafında bir çubukla dışkı karıştıran küçük kızı görürüz (Resim 6).

Resim 6: Çocuk Oyunları'ndan detay

Yan yana olan iki çocuk sahneye karşı ilgisiz görünüyor. Flüt çalıp, tefe vuran küçük kız ve tahta atıyla oynayan oğlan çocuğu başka dünyalarda geziyorlar. Küçük kızın hareketlerinde şımarıklık gözleniyor. "Adamsendeci" bir davranış biçimi içindedirler. Binanın önünde bir erkek çocuğunu sırtlamış bir kız çocuğu görülür. Toplumun erkeğe yüklediği rol tersine dönmüş gibi. Yerde duvar dibindeki sebze karalahana olabilir ve lahananın yanındaki tuğla birbirleriyle tezat oluşturmuş. Doğa ve inşaat yan yana. Doğaya zarar veren biri odun kırıyor. İnşaat alanı ve bu odun kıran çocuğun alt alta görülmesi Kentleşmenin doğaya verdiği zararı simgeler. Orta Çağda beslenme ve yemekler toplumsal sınıflara göre değişiklik gösteriyordu. Açlık ve kıtlığın olağan hale geldiği ve toplumdaki sınıf ayrılıklarının en ağır biçimde hissedildiği bu dönemde, üst sınıflar domuz, tavuk, dana, somon etiyle beslenirken, alt sınıflar sebzeyle besleniyordu. Lüks gıdaların soylular sınıfına mensup olmayan sonradan görmelerin tüketimine yasalarca sınır getirilmiştir. Ekmek ise tüm Avrupa'da ana besin maddesiydi. Zengin köylüler yağlı domuz etiyle besleniyordu. Sanırım bu kız çocuğu zengin bir köylü ailesine mensup. Zengin yiyeceği olan domuz ile fakir yiyeceği olan lahana bir karşıtlık oluşturmuş. Tablonun sağ orta bölümünde kucağında Noel ekmeği taşıyan çocuk huzurlu görünüyor. Tablonun sol üst köşesinde görülen

eteklerini savurarak dönen kızların kıyafetleri çok neşeli gibi. Kıyafetlerin çeşitliliğinden, tekstilin o dönemde de gelişmiş olduğu görülür.

"Giyim kuşam da toplumsal sınıflara göre değişiyordu. Köylüler daha basit, soylular gösterişli ve pahalı giyiniyorlardı. Aslında bu insanlar için servetlerini sırtlarında taşıyorlar diyebiliriz; kıyafetlerin getireceği gelir de yüksek olurdu. Köylülerin kıyafetleri ise evde yapılmış, rahatsız ve genellikle kaşındırıcı olurdu. Aileler kıyafetlerini kendileri dokuyordu. Bu küçük üreticiler kendi evlerinde kendi üretim araçlarını kullanarak, tüccardan aldıkları hammadde ile genellikle tekstil alanında mevsimlik çalışmaktaydı" (Köse, 2008).

Tablonun merkezinde yer alan evlilik töreni (resim 7) genç kadının hayatının odağını tamamen değiştirecek ve bir evden sorumlu olacak. Evlilikte bir güç oyunudur. Erkekler geleneğe pek uymasa da kadınların etki alanıdır. Geleneği aktaran kadındır. Kadının statüsü toplum için önemli; aileye yeni mirasçılar vermesi lazım. Evlenen çiftlerin üzerine doğurganlığı arttırmak için çiçek yaprakları atılıyor. Gelin kafasına taktığı taç ile bekâreti simgelemiş olabilir. Gelin dini bir hava vermek için siyah, damat ise kraliyet rengi olan kırmızıyı giymiş. Bazı kızlar ise dini bir hava vermek amacıyla başlarına kendi önlüklerini geçirmişler. Diğer kadınlar köyün yerlisi veya çöpçatan olabilir. Aşağıya doğru ilerlendiğinde çitin önünde bir gurup çocuğun sıra dayığı oyunu (resim 5) oynadığı görülür. Evlilik töreninden sol alt köşeye doğru gidersek iki kişi arasında bir müzakere yaşanmakta (resim 8); belki de başlık parası için aralarında bir anlaşmaya varmaya çalışıyorlardır. Oysa bu sahne bazı eleştirmenlerce kağıt- oyunu olarak yorumlanmıştır.

Resim 7: Çocuk Oyunları – Detay

Resim 8: Çocuk Oyunları-Detay

Körebe (Resim 9) oynayanlar evliliğin ne kadar zor olduğunu ve sürdürmek için çaba gerektiğini anlatır

gibidir.

Körebe oyununda söylenen dörtlük şöyledir:

Türkü söyler döneriz, Bil bakalım biz kimiz,
Elindeki değnekle, göster bizi körebe.

Ebe oyunculardan birine dokunur ve tanımaya çalışır.

Bu gruptaki ebenin gözlerinin bağlandığı başlığın mavi renkte olması sadakatsiz bir eşe sahip olduğunu göstermektedir. Ebe, eşi tarafından aldatılan, ancak oyun oynadığını sanan bir budalayı temsil etmektedir. Vaftizde bulunan mavi pelerinli erkek (resim 5) aldatılmış kocayı akla getirmektedir. Düğün alayının körebe ve vaftiz alayı ile devam etmesi, aşık oyunu ile son bulması doğumun da aldatmacadan ibaret olduğunu anlatmak istiyor bizlere (Canko, 2013: 64-65. Resmin sol alt köşesinde iki kız çocuğu tarafından oynanan aşık oyunu (eskiden erkekler oynardı) Mezopotamya kaynaklı olup Yunan ve Roma dünyasında da koyun ve keçi gibi hayvanların aşık kemikleriyle oynanırdı.

Resim 9: Çocuk Oyunları Detay

Resim 10: Çocuk Oyunları- Detay

Resim 11: Çocuk Oyunları - Detay

Günümüzde oynanan beş taş oyununun çok eski bir biçimidir. Aşık kemiğinin bir bölümüne "Venüs" bir

bölümüne "Köpek" denilir. Kemiğin yapısından dolayı Venüs getirmek çok zordur, bu nedenle ilk Venüs getiren oyunu kazanırdı. Oyunu kazananın aşk ve evlilikte şansının iyi olacağına inanılırdı. Profilden görünen oyuncunun yenik düştüğü ve aşkta kaybedeceği için öyle hiddetle baktığı anlaşıyor. Evlilikte talihin kötü gidebileceğini anlatmak istemiş olabilir sanatçı. Aşık oyununda kazananı belirleyen, ustalık değil şanstı. Hem körebe oynayan çocuklar hem de düğün alayı, anı zamanda parlak mavi vurgularla vaftiz alayına bağlanmaktadır. Sol alt köşede bebekleriyle oynayan küçük kızlar annelerinden gördüklerini taklit etmektedir. Anneden kıza iletilenler aynen uygulanır. Oynadıkları rolü çok ciddiye alır, bebeklerini besler, giydirir, altını değiştirirler. Bebeklerden birine siyah giydirilmiş. Muhtemelen kutsal bir bebek ve çocuklar bu elbiseleri bebekleri için kendileri dikmişlerdir. Erkek çocukları bebeklerle oynarken görmek zordur. Onlar toplumun kendilerine yüklediği roller doğrultusunda bir savaş destanı içerisinde oynamayı tercih ediyorlar. Erkekçe gücünü uygulamak, diğerlerine meydan okumak, savunma yeteneğini göstermek zorundadır. Resmin solundaki binanın penceresinden tanınmamak için maske takarak dışarıyı gözetleyen çocuk ikiyüzlülüğü, hile ve aldatmayı temsil ediyor. Belki de sisteme karşı bir duruş, bir protesto sergiliyor. Bruegel burada insanoğlunun hem başkalarını hem de kendini aldatma eğilimini vurguluyor. Çatıda duran kırmızı bereyi çalmayacağı ne malum. Hemen altında kimilerine göre uğursuzluğun, kimilerine göre de aklın ve bilginin simgesi olan baykuşa nişan alan çocuk görülmekte. Baykuş, dönemin yapıtlarında günahı da temsil ediyordu. İnsanların anlaşılmasız yaratıklar olduğunu, iyiliği de kötülüğü de yok etme isteklerini gösteriyor. Yapının önünde ise fırıldakla oynayan bir oğlan çocuğu ve çingirakla oynayan kız çocuğuna rastlanır. Fırıldakla oynayan çocuğun yüzüne baktığımızda Flamanların ünlü bir deymi "bir fırıldak kadar salak" sözünü anımsatan umarsız ve rahat bir yüz, onun yanında kafalarına kuş kafesi takmış çocuklar ve masada bir kuş görülür. Tablonun alt tarafında fiçiden çıkardıkları çemberleri çeviren çocuklar, biraz üstteyse sallanan varilde iki oğlan yan yatarken görülür. Bu bir yolculuğa veya hesaplaşmaya işaret edebilir. Varil üzerinde denge var. En altta sağda kızlardan birisi tuğlaları kırarken görülür. Belki de giysileri için boya hazırlıyordur. Masada bir terazi ve kesekâğıdı olması küçük kızın bu boyaları satma ihtimalini de akla getiriyor. Bazı yorumcular tarafından "Bakkalcılık oynayan kız" olarak da yorumlanmıştır. Yandaki inşaat alanında da tuğlalara rastlarız. Bina oyunu oynayan bir çocuk tarafından yapılmış bir duvar. İşçiler olmadığı için inşaat bahçesinde oynayan çocuklar, yetişkin emeğin yatırım yaptığı yeri oyun alanına çevirmiş. Çocuklar bu sayede hayal güçlerini kullanarak kendi evlerini inşa etmeyi öğreniyorlar. Şehrin mimarisinde tuğla kullanımı yaygın gibi. Orta Çağ'da tuğla Romaneks mimarinin en önemli ögesi olarak, görkemli bir biçimde karşımıza çıkar. Ve uzun eşek oyunu. Bu oyun oğlan çocuklarının ne kadar dayanıklı ve güçlü olduğunun da bir testi. İşte küçük erkeklerin gücü. Çimlerin üzerinde sağ tarafta yere atılan bereler küçük bir oyuncak ayının yüzü gibidir. Acaba yüzük saklama oyunu mudur? Odun kıran çocuğun üst kısmında yer alan oyun bir savaş oyunudur. Sağ gurup yenilmek üzeredir. Bu oyunda güç, taktik ve takım ruhu vardır. Çocuklar bu sayede güçlerini kullanmayı öğreniyorlar. Ebeveynlerinden birinin ayakkabısını sopaya takmış çocuk, oyunun merkezindedir. Tahterevalli oyunu ise gücü, adaleti ve cezalandırılmayı simgeler. Mutlaka bir düzen ve adalet olması gerektiğini bildirir. Kendini gerçek bir şövalye gibi gören bir oğlan çocuğu, sopasını at gibi kullanmış ve şapkasını gözlerinin önüne düşürmüştü. Şapkasının kaldırılması onurunu tehlikeye atar. Cesaretini kanıtlamak için nerede bir tehlike varsa orada olmalıdır. Bu yetişkin sosyal kodların bir kopyasıdır. Arka plandaki binanın altında mavi kulede saklanma, topaç oynayanlar ve hemen üstlerdeki pencerelerden sarkan çocuklar var. Çocuklardan birisi balon uçururken birisi de aşağıya sepet sarkıtıyor. Binanın önünde bariyerde takla atanlar, tahta bacak ve sıyrıla yürüyen çocuklar görülür. Binanın sağ tarafında duvara tırmanan bir çocuk ve kavga eden iki çocuk var (resim 11). Bir kadın (muhtemelen yetişkin) kavga edenlerin üstüne kovayla su atıyor. Belki de su değil dışkıdır. Çocuklar o kadar yaramaz ki "düz duvara tırmanmak" deymi sanki onlar için söylenmiş. Binanın köşesinde bir grup it ite itin kuyruğuna (resim 11) oyununu oynamaktalar. Bu oyun, şu şekildedir: Tembel kişi kendisinin yapması gereken işi, tembel olan birine buyurur. O da buyruğu altındaki birine. Caddenin sonuna doğru baktığımızda ilahî söyleyen gruplar ve yaz dönümü gecesi, yakılacak büyük ateş için odun toplayan çocuklara benzeyen bir dizi topluluk vardır. Yaz gündönümünde derinlerde yüzmek ve bir yerlere tırmanmak tehlikeli ve uğursuzluk sayılırdı. Oysa bu tabloda yüzen ve tırmanan çocuklara rastlanır.

Sonuç

Genel bakış açısı olarak sanatçı bu eserde çocuklar vasıtasıyla yetişkinlerin dünyasını ortaya koyarak iç dünyalarına ait karakterlere dair bir inceleme gerçekleştirmiştir. Bazı çocuk oyunları evrenseldir ve yüzyıllar öncesinden günümüze ulaşmıştır. Aşağı yukarı aynı kurallarla birçok ülkede oynanır. Bu da geleneklerin ne kadar güçlü olduğunun tipik bir örneğidir. Bruegel'in bu resmi kalın ciltli bir romanın veya çok perdeli bir tiyatro

eserinin anlatamayacağı kadar detayı, derinliği ve o dönem insanının yaşam tarzını tüm incelikleriyle anlatması açısından gerçek bir sanatsal mucizedir. Çocuk oyunları, öğretmenlerin, kilisenin, ebeveynlerin ve kamu yetkililerinin denetimleri olmadan çocukların kendilerini ne denli rahat ifade edebileceklerini gösterir. Çünkü bunların yansımaları çocuklara taklit ve ceza olarak döner. Yetişkinlerden arındırılmış saf bir dünya. Dünya oyunlardan oluşsaydı nasıl olurdu? Yetişkinlerin olmadığı bir dünya. Aynı zamanda 21. yüzyıl yetişkinlerinin bir projeksiyonu. Günümüzde ne yazık ki bu kültürel miraslar kentsel alanlarda yok olup gidiyor. Tehlikelerden uzak tutmak amacıyla sokaklarda oynamalarına izin verilmiyor. Çocuklarımız şimdilerde doğadan uzak yaşıyor, AVM'lerde geziyorlar ve suni havayı teneffüs ediyorlar. Bütün gün bilgisayar başında hareketsiz bir yaşam içindeler. Oyunlar tamamen yetişkinler tarafından manipüle ediliyor. Yetişkinler kendileri şiddet oyunları oynarken, çocuklarını şiddetten korumaya çalışıyorlar. Oysa onlara elektronik şiddet oyunları oynatmaktan çekinmiyorlar. Oyunun kuralı bu olsa gerek. İşte günümüz oyunlarının özeti (Resim13):

Şekil 12: Günümüz Oyunlarının Özeti

Kaynaklar

- ALPERS, S. (1972), Bruegel's Festive Peasants, Similous: Netherlands Quarterly for the History of Art, Amsterdam: Amsterdam University Press.
- CANKO, D.M. (2013), Pieter Bruegel' in Gizemli Dünyası, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- DONALD, M. (1988), Ortaçağ Avrupası (Çev. M. A. Kılıçbay). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- GOMBRICH, E. H. (1994), Sanatın Öyküsü, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- GOMBRICH, E. H. (2004), Sanatın Öyküsü, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hacettepe Üniversitesi Beytepe Merkez Kütüphanesi. (1969), Pierre Bruegel, Ankara: Hacettepe Yayınları.
- HAGEN, R. M. (2000), Bruegel, Köln: Benedikt Taschen Verlag.
- HİNDMAN, S. (2004). "Çocuk Oyunları" Resmi Hakkında Yorumlar, P Sanat Dergisi. 2 (34), 8-9.
- HUGGES, R. (1967). The Complete Paintings of Bruegel, New York: Harry N.Abrams
- LOCKE, John. (1992), İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme, (çev.V.Hacıkadıroğlu),İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- SELLINK, M. (2009), Bruegel, İstanbul: Umut Yayınları.
- ŞENTÜRK, L.V. (2012), Analitik Resim Çözümlemeleri, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- YAPICI, Ş. YAPICI, M. (2004), Bir Değer Olarak Çocukluk, Bilim Eğitim ve Düşünce Dergisi, 4 (4), 5-6
- TURANİ, A. (1999), Dünya Sanat Tarihi, İstanbul: Remzi Kitabevi
- YILDIRIM, N. (2005), 6. Yüzyıl Flaman Resmi Cehennem Betimlemesinde Türk imgesi, Akademik Araştırmalar Dergisi, 26(2), 157-172.

İnternet Kaynakları

ÇELİK, F. (2012), Bruegel Çocuk Oyunları bir bilmece mi?, 13 Mayıs 2019 tarihinde <http://argoscelik.blogspot.com.tr/2012/01/cocuk-oyunlar%C4%B1> sitesi adresinden alındı.

KÖSE, M. (2008), Orta Çağda Kıyafetler İnsanların Sosyal Statülerini Nasıl Belirtirdi, 08.04.2019 tarihinde <http://www.tekstildershanesi.com.tr/makaleler/orta-cagda-kiyafetler-insanlarin-sosyal-statulerini-nasil-belirtirdi-1371.html> sitesi adresinden alındı.

SİNEFİLM. (2015), Kuzey Rönesansı'nın Devrimci Hümanisti: Pieter Bruegel, 26.04.2019 tarihinde <http://sinefilmanifesto.blogspot.com.tr/2015/08/kuzey-ronesansnn-devrimci-humanisti.html> sitesi adresinden alındı.

Resimler Listesi:

(Resim 1) 25.04.2019 tarihinde <http://www.milliyetsanat.com/haberler/plastik-sanatlar/kinderspelen-cocuk-oyunlari/3739> adresinden alındı.

(Resim 2) 26.04.2019 tarihinde https://www.google.com/search?q=mona+lisa&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjQ_8n21J3iAhXowsQBHevxA_wQ_AUIDigB&biw=1366&bih=657#imgdii=ZW adresinden alındı.

(Resim 3) 02.05.2019 tarihinde <https://www.google.com/search?q=bruegel+saç+çekme+oyunu&tbm=isch&source=univ&sa=X&ved=2ahUKEwiDzKPp2Z3iAhVq5aYKHcJrAz8QsAR6BAgJEA&biw=1366&bih=657#imgdii=ZW> adresinden alındı.

(Resim 4) 11.05.2019 tarihinde https://www.google.com/search?q=bruegel+halat+çekme&tbm=isch&source=univ&sa=X&ved=2ahUKEwjyxb_B2p3iAhX_wcQBHVYtD58QsAR6BAgIEAE&biw=1366&bih=65 adresinden alındı.

(Resim 5): 11.05.2019 tarihinde https://www.google.com/search?q=bruegel+çocuk+oyunları&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjR846a3p3iAhWm0KYKHUfNANsQ_AUIDigB&biw=1366&bih=657#imgdii=ZW adresinden alındı.

(Resim 6): 12.05.2019 tarihinde <https://www.pinterest.com/phakelsey/painters-pieter-breughel-the-elder/> adresinden alındı.

(Resim 7): 12.05.2019 tarihinde https://www.google.com/search?q=children%27s+games+bruegel&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwicmvec5Z3iAhXJG5oKHZ7FA2MQ_AUIDigB&biw=1366&bih=657#imgdii=ZW adresinden alındı.

(Resim 8): 12.05.2019 tarihinde <http://nina.bencoya.com/169/p-breugelin-cocuk-oyunlari-tablosu/> adresinden alındı.

(Resim 9): 15.05.2019 tarihinde <http://nina.bencoya.com/169/p-breugelin-cocuk-oyunlari-tablosu/> adresinden alındı.

(Resim 10): 15.05.2019 tarihinde https://www.google.com.tr/search?q=%C3%A7ocuk+oyunlar%C4%B1+bruegel&espv=2&biw=1149&bih=632&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwin6t-0_crMAhXLICwKHYjMAFsQ_AUIBigB#imgsrc=JAcEtCVBcZZ1ZM%3A adresinden alındı.

(Resim 11): 16.05.2019 tarihinde <https://www.google.com/search?q=children%27s+games+bruegel&oq=ch&aqs=chrome.0.69i59j5l3j69i57j0.3283j0j8&sourceid=chrome&ie=UTF-8> adresinden alınmıştır.

(Resim 12): 17.04.2019 tarihinde <http://gulcinkaradeniz.blogspot.com.tr/2012/02/pieter-brueghelin-cocuk-oyunlar-tablosu.html> adresinden alındı.

UNIVERSAL STREET CHILDREN GAMES: SOME REMARKS ON PIETER BRUEGEL'S CHILDREN GAMES

Emre ŞEN
Birsen KÜPELİ

Abstract

The article is about a 460-year-old fairy-tale picture called "Children's Games", chosen from the everyday life of the 16th century Holland and being immortalized by the brush of Pieter Bruegel. Interpreting Bruegel's piece of Children's Games, which tells the social and traditional life of the Flemish people through a game of humor and children's games, has led me to enter into a huge and adventurous labyrinth. Bruegel is the name that comes to mind when it comes to children and theme in art. This study is very important in terms of the variety of games it offers and the fact that it collects all of these games in the same stage and reflects the culture of its age. The striking beauty and originality of the artwork is to re-explain the natural order in children's games. The artist depicts order and hierarchy from his point of view. It's a picture of his genius, even when we're working on things that we call the most insignificant. In this work which combines the daily life of the people and the universal children's plays to the present in a theatrical language and the variety of games it presents, and the audience collects all of these games in the same stage, when the traditions combined with Bruegel's genius added a masterpiece to the art of painting. It was a great pleasure to examine a joyful, exuberant, rhythmic and such magnificent piece of work accompanied by the messages of the games played in the world of these little adults. In this study, various sources were used through library scans. The works written in previous years related to the artist and his work have been examined and the works have been tried to be read from the internet pages and articles. By using the elements and symbols on the artwork, the daily life elements which are the subjects of the period and the life are examined and the meanings such as the clothes, the accessories used and the places have been deduced. The socio-economic structure of the period in which Bruegel lived was tried to be analyzed.

Keywords: Tradition, universal, Bruegel, Children Games, paint